

בית הלוי פרשת ויגש

בית הלוי בראשית פרק מה

(ג) אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו. הנה בפסוק זה יש להתבונן בו הרבה. אחד דהרי כל דברי יהודה אליו בויכוחו עם יוסף עתה היה רק שחושש לצערו של אביו וכמו שאמר לו כי איך אעלה אל אבי ג', והנער יעל אל אביו, **ותוך כדי דיבור שואל ממנו העוד אבי חי**. וגם דהרי תיכף בעת ביאתם פעם שני למצרים שאל להם השלום אביכם הזקן אשר אמרתם העודנו חי והם השיבו לו כי הוא חי והלא מאז בואם למצרים עוד לא נסעו מזה ומה מקום יש לשואלם עכשיו שנית. ועוד יותר כי אם תתכן השאלה מדוע לא נאמר התשובה על זאת השאלה מה ענו לו אחיו על זאת השאלה:

במדרש רבה (צג י) איתא על פסוק זה אמר אבא כהן ברדלא **אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה** יוסף קטן של שבטים לא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו לכשיבא הקדוש ברוך הוא ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא שנאמר (תהלים נ) אוכיחך ואערכה לעיניך על אחת כמה וכמה. וכבר דברו רבים לבאר זה המדרש וכוונתו. גם יש להבין מה **תוכחה שהיה כאן להשבטים**, רק נבהלו מההודעה הפתאומית שלא עלה על דעתם כלל שזהו יוסף. וגם יש להבין מה שחלק המדרש לשנים ואמר אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה **מהו דין ומהו תוכחה**. וגם שארי דברי המדרש שהאריך בלשונו ואמר לכשיבא הקדוש ברוך הוא ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא שנאמר אוכיחך ואערכה לעיניך. ויש להבין אומרו לפי מה שהוא וגם מהו הראיה מן הפסוק:

ואת אשר נראה בזה דהמדרש מפרש דפסוק זה לא אמרו יוסף בגדר פיוס לאחיו כלל. ותדע דאח"כ בהפסוק השני אחר שנבהלו מפניו אמר להם שנית אני יוסף אחיכם הזכיר להם אחוה שהוא הוראה להם שאוהב אותם ומחשבם לאחים. ובפסוק ראשון לא אמר להם רק אני יוסף ולא הזכיר להם אחוה ואהבה כלל. ובהודע להם שהוא יוסף לא היה להם שום פיוס רק אדרבה עוד נתוסף להם יראה ופחד בהודע להם שזה האיש הנלחם עמם עד עתה ומבקש עליהם עלילה בחנם **הרי הוא יוסף שגמלו לו רעה והן עתה נפלו בידו וביכולתו לעשות בהם כרצונו** ובודאי לפי השכל נקם ינקם והרי גם אח"כ כשכבר ראו טוב לבו עליהם ומ"מ כשמת יעקב חזרו להפחד ממנו ואמרו **אולי ישטמנו יוסף** והשב ישיב ג' ואף כי עתה בודאי דנפל הפחד עליהם וע"כ נתייראו ונבהלו מפניו ולא יכלו לענות אותו. וגם מה שאמר להם העוד אבי חי ג"כ מפרש המדרש **דלא היה בגדר שאלה כלל** וכמו שכתבנו למעלה דלא היה מקום לשאלה כזו כלל עתה. רק המדרש מפרש ליה שהוא בגדר תמיה ופליאה, ה' התימה, ואמר להם בלשון תמיה אני יוסף העוד אבי חי כמתמיה ואומר **איני מבין היאך יכול אבי לחיות עד עתה מרוב צערו שאינו יודע ממני עד עתה**. ובדברים אלו נטמן ברמז **שאלה גדולה להם וגם סתירה על כל טענותיו של יהודה בויכוחו**, דכל טענותיו של יהודה היה **מצערו של יעקב** שיגרום לו בלקיחתו את בנימין וא"כ הרי קשה עליהם **מדוע לא חששו הם לצערו של אביהם ומכרו ליוסף**. וגם דאם יכול לחיות בלא יוסף כן יהיה יכול לחיות בלא בנימין. וזהו אחרי שהגדילו לפניו גודל הרחמנות של אביהם כשיקח ממנו בנו אהובו סידר להם מעשה עצמם ונבהלו מתוכחתו ולא יכלו אחיו לענות לו על תוכחתו **כי הוא סתירה וקושיא עליהם מעצמם על עצמם**, וזהו שסיים המדרש לכשיבא הקדוש ברוך הוא ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא, דקדק ואמר לפי מה שהוא דגם ביום הדין יהיה התוכחה **לכל אחד ממעשיו על מעשיו והיו מעשיו נתפסים ממעשיו היאך הם סותרים זה את זה** דעל כל עון וחטא בפני עצמו **סובר האדם שיש לו קצת תירוץ דהרי כל דרך איש ישר בעיניו (משלי כא), ולמשל מי שאינו נותן צדקה סובר בדעתו שיש לו תירוץ כובד ודוחק הפרנסה וריבוי ההצטרכות של הכרחיות מבני ביתו עד שאין בכחו לפזר על אחרים, והגם דאין זה תירוץ מספיק כלל וכמו שאמרו במסכת גיטין (דף ז') אם רואה אדם שמזונות מצומצמין יעשה מהם צדקה ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה, מ"מ קצת תירוץ ודיחוי הוא דהרי אינו לדמות עונש העשיר הקופץ ידו מצדקה לעונש המגיע לעני שאינו נותן צדקה. וא"כ בתירוץ זה הרי יוקל עונשו הרבה. אמנם מראים לו ממעשיו אשר במקום אחר פיזר הרבה ממון עבור דבר שאינו הגון כמו להשיג איזו תאוה האסורה או כבוד או עבור מחלוקת וכמה ממון מפזר ללמד לבנו דברים שאינם הגונים **ומדוע בעסק העבירה לא עצרוהו כובד הפרנסה** ונסתר בזה התירוץ ויוגדל עונשם כפלים, וזהו שאמר במדרש ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא דהתוכחה יהיה לכל אחד ממעשיו. וזהו שאמר הכתוב (ירמיה ב') תיסרך רעתך ומשובותיך יוכיחך, דהרע שעשה היא עצמה היא מוסר ותוכחה לעבירה אחרת שעשית. וזהו שחלקם המדרש לשנים יום הדין ויום התוכחה **דדין הוא על עצם העבירה והתוכחה הוא הויכוח שמראים לו ממעשה אחרת על זו ויוגדל העונש עליהם** עד שאין לו גם קצת התירוץ שהיה דומה לו להנצל על ידו וכמו שנתבאר:**

והא שמסיים המדרש לראיה על דבריו מהפסוק שנאמר (תהלים נ) אוכיחך ואערכה לעיניך, הוא משום דהמשך פסוקים הללו הולכים ג"כ על כוונה זו היאך מעשיו סותרים זה את זה ושניהם הם נוטים רק לצד ואופן הרע שבשניהם, דזהו מאמר הכתובים, אם ראית גנב ותרץ עמו ועם מנאפים חלקך, פיך שלחת ברעה ולשונוך תצמיד מרמה, תשב באחריך תדבר בבן אמך תתן דופי, אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך אוכיחך ואערכה לעיניך. המשך הכתוב אמר אם ראית גנב ותרץ עמו דעם הגנב כשיבא לידך אתה ברצון ומקבלו בסבר פנים יפות וגם לא תדבר עליו רעה ודופי, וכן עם מנאפים תהיה ברצון ותשתתף עמו בעסקך, וזהו היפך התורה שאה"כ (תהלים קלט) הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט, ואתה לא עשית כן רק אתה ברצון ובאהבה עמו. **והגם כי הוא חטא גדול עם כל זה יש קצת אמתלא ותירוץ כאמרם (כתובות יז) לעולם יהיה דעתו של אדם מעורבת עם הבריות** וכן אמרו (אבות פ"א טו) **והוא מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות** וכן אה"כ (תהלים לד) **בקש שלום ורדפהו** ואמרו במדרש (ילקוט תהלים רמז תשי"א) **בקש שלום במקומו ורדפהו שלא במקומו**, ויהיה פירושו דהגם לפי ערך הענין והמקום אין שם מקום לשלום עם כל זה יהיה גם שם רודף שלום. וכדומה טענות שיוכל האדם לרמות את עצמו שיש

לו קצת תירוצים על זה. והוסיף הפסוק ואמר תשב באחריך תדבר בבו אמך תתן דופי **דלהיפך אם ראית ת"ח תחפש עליו אולי תמצא בו איזו דבר שאינו הגון במעשה הת"ח**, והאדם כשר תדבר עליו בקביעות ובישיבה **ותתן עליו דופי** ואז לא יעצרך טענה זו של לעולם יהיה דעתו של אדם וכדומה מהטענות, וא"כ שני המעשיות שלך הם סותרים זה את זה. והוסיף הכתוב ואמר אלה עשית והחרשתי דעשית שני ההפכים הללו והחרשתי לך עד עתה, דמית היות אהיה כמוך, דכל דרך איש ישר בעיניו וגם כשהולך בדרך עקלתון **יוכל היצה"ר להטעותו כי כן הוא דרך הישר והתורה וכן הוא רצון ה'**, וכמו שנתבאר דעל כל אחד יש לו תירוץ דהנכון לעשות כן ומביא לו עוד ראיות מהפסוקים שכן הנכון להעשות. וכל זה שייך **רק במי שכל מעשיו הולכים כולם בדרך אחד** וכולם הם על אופן אחד וגם אם אינה ישרה עכ"ז בעיני עצמו נראית ישרה. **אבל ההולך בדרך תהפוכות היום עושה כך ולמחר עושה ההיפך ממש והכל נוטים לצד הרע והאיסור** וכמו שנתבאר הרי בע"כ אתה סובר בדעתך שברצון הבורא יתברך הוא רק כפי מה שתתמצא אתה בו וכל רצונו הוא רק כפי מה שתמצא אתה, היום אתה רוצה כך תסבור שבזה יתמצא ה' וזהו דרך הישרה, ולמחר אתה עושה ההיפך ויהיה רצונו ג"כ ההיפך. וזהו שאמר הכתוב דמית היות אהיה כמוך ואין לי רצון בעצמו חלילה רק כפי מה שאתה תמצא כן ארצה גם אנכי, אוכיחך ואערכה לעיניך דהנני מסדר לפניך הני שני אופני מעשיך ונמצאת נלכד על מעשיך ממעשיך וכו'.

וזהו ביאור הכתוב (משלי י"ז) מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת ה' גם שניהם, אמר גם שניהם ובכל מקום גם הוא ריבוי, רק אמר הכתוב דכל אחד בפני עצמו הוא חטא ועבירה גדולה אם יהיה מצדיק להרשע או להיפך מרשיע להצדיק וק"ו בן בנו של ק"ו אם אחד עושה שניהם וכמו שנתבאר דבכל דבר תופס לעשות ההיפך מדרך התורה. וכן הוא כוונת הפסוק (דברים כו) דור עקש ופתלתול, דגם ההולך בדרך עקום רק לעולם בדרך אחד ולעולם לא יעקם עצמו לצד ההיפוך ומנגד לזה נקרא הולך בדרך עקום שלא בדרך הישר והוא דרך עקש, ופתלתול פירושו שזור שנתעקם בשני הצדדים היום עקום לצד זה ואח"כ הוא עקום לצד שכנגדו ההיפך מהקודם ושני הצדדים הוא רק בעקמימות ולצד החטא:

וכן הוא בענין האמונה וכמו שאמר הכתוב (עמוס ב') וחקיו לא שמרו ויתעום כזביהם. דבתורה יש **חוקים ומצות**, והחוקים הם דברים שאין להם מבוא בהשכל להשיגם וע"כ שמירת החוקים הם קשים קצת יותר משמירת המצות והמשפטים אחר שאין שכל האנושי מחייבן ומשיג אותם ולהחוקים צריך חיזוק יותר באמונה וע"כ עונש העובר עליהם לכאורה נראה דיהיה קטן מהעונש העובר על המצות המובנים בשכל האנושי כי בחוקים היצה"ר מתחזק יותר וכאמרם במדרש (עי' יומא סז וילקוט ר"פ חוקת) דעל החוקים היצה"ר ורשעים מונים לישראל. אמנם רואים אנחנו בחוש אשר כל אפקורסי הזמן, הכפירה והכחשת האמונה לא בא להם מחמת רוע מזגם שקשה להם להאמין דבר שאינם משיגים בשכלם רק **אדרבה כל המינות שלהם בא להם ע"י אמונה**, שראה באיזו ספר דברי מינות הגם שהכותב היה בור ריק גם משכל האנושי, והוא מאמין לכל דבריו וסומך עליו כסומא בארובה לכפור בתוה"ק ונמצא הכפירה באה להם ע"י אמונתם וכפתי מאמין לכל דבריו הכוזבים, [עד כי בטח נוכל לומר על משכילי זמננו כי הם **אבערגלויבער**] וזהו שהתאונן הנביא וחוקיו לא שמרו, דלא רצו להאמין בחוקים. ויתעום כזביהם דלהכזב ששמע משקרן אחד האמין בהם לתעות מהתוה"ק. וכן הוא בענייני לימוד התורה אשר הרבה מהאנשים פוטרם עצמם מחיוב הלימוד יען כי **שכלו אינו מוכשר להשיג לימוד התורה** יען כי הוא בטבע גס השכל. אבל כשנתבונן רב השכל נמצא בו **בעסקיו** בענייני עולם הזה לרמות ולהשיג פרנסתו וכמו דאיתא בתנא דבי אליהו זוטא פרק י"ד וז"ל פעם אחת הייתי מהלך ממקום למקום ומצאני אחד שלא היה בו לא מקרא ולא משנה והיה מתלוצץ כנגדי ואמרתי לו בני מה אתה משיב לאביך שבשמים ליום הדין אמר לי רבי יש לי דברים שאני משיב בינה ודעת לא נתנו לי מן השמים שאקרא ואשנה אמרתי לו מה מלאכתך וא"ל צייד כו' אמרתי ומה להביא פשתן ולארוג מצודות ולהשליך לים נתנו לך דעת ולדברי תורה שכתוב (דברים ל) כי קרוב אליך הדבר מאד לא נתנו לך דעת מיד היה מרים קולו ובוכה אמרתי לו **אל ירע לך שכל באי עולם הם משיבין תשובה זו על אותו ענין שהם עוסקים בו אבל מעשיהם מוכיחין עליהם כו' עכ"ל**. וכל זה מבואר כדברים הנ"ל: